

Η ΕΟΡΤΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ *

Τὴν 24 Ἰουνίου ἢ τε ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία τελοῦσι τὴν μνήμην τῶν γενεθλίων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου. Τὴν προηγουμένην δὲ τῆς ἐορτῆς νύκτα καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα συνηθίζουσι ν' ἀνάπτωσι πολυπληθεῖς πυράς, ὑπὲρ ὧς εὐθύμως παῖδιά καὶ γέροντες καὶ μητέρες μετὰ τῶν τέκνων τῶν πηδῶσιν, εἴτε ὀρχοῦνται κύκλῳ διάφορα ᾠσματα ψάλλουσαι. Ἡ αὕτη δὲ συνήθεια ἐπικρατεῖ καὶ παρ' ὅλοις τοῖς εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς· ὁ Ἄγγλος Brandt, συγγραφεὺς ἀξιολόγου συλλογῆς τῶν δημοδῶν ἀρχαιοτήτων, ἦτοι τῆς λαογραφίας τῆς πατρίδος του, ἀφιερῶι εἰς ἐξέτασιν αὐτῆς πολυσέλιδον κεφάλαιον. Ἰσπανὸς δὲ τις κληρικός, ὁ Μαρτίνος Ἀρελᾶτος, κατέτασεν αὐτὴν μετὰ τῶν ἀποσκορακιστέων δεισιδαιμονιῶν ἐν τινι συγγράμματι τοῦ 1744 ἐκδοθέντι. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων ἐτελέοντο πραπλήσια κατὰ τὴν 24 Ἰουνίου, ὥς ἀναφέρει ὁ ἁγιος Ἰσίδωρος ἐν τῷ περὶ ἀγρίων, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Σαρακηνοῖς ἐπεκράτει ἀρχαίως ἀνάλογόν τι ἔθιμον, ἂν ἔχῃται ἀκριβοῦς ἢ μαρτυρία τοῦ ἁγίου Ἰερωνύμου, καὶ παρ' Ἑβραίοις καὶ ἄλλοις σημιτικαῖς λαοῖς, ὥς κατωτέρω θέλομεν ἰδεῖν.

Ἡ τοιαύτη διάδοσις τοῦ ἔθιμου τούτου, καὶ παρὰ λαοῖς ἔτι διαφέρουσιν ἀλλήλων κατὰ τε τὴν καταγωγὴν καὶ τὰς παραδόσεις, καταδεικνύουσι προδήλως τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀρχαιότητα. Τινὲς τῶν ἀρχαιολόγων εὗρον ἐν αὐτῷ ἔχνη τῆς ρωμαϊκῆς ἐορτῆς τῶν Παριλίων ἢ Παλιλίων, τελουμένην τὴν 21 Ἀπριλίου πρὸς τιμὴν τοῦ ἀγροτικοῦ θεοῦ ἢ θεᾶς Πάλης (Pales), καθ' ἣν καὶ πυρὰ ἀνήπτοντο καὶ πολλὰ ἐγίνοντο ὅμοια πρὸς τὰ νῦν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐορτὴ αὕτη δύναται κάλλιστα νὰ θεωρηθῇ ὥς ἀπορρέουσα ἐπίσης ἐξ ἀρχαιοτέρας καὶ γενικωτέρας συνηθείας. Διὰ τοῦτο ἕτεροι ἰσχυροὺς φέρουσι λόγους πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης, ὅτι τὰ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τελούμενα εἶναι λείψανα τῆς ἐορτῆς τῶν ἡλιοστασιῶν, ὁ δὲ διευθυντὴς ποτε τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς σχολῆς Βυρνουφ ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀρχαίου μύθου τῶν Ἀθηνῶν κατέδειξε πληρέστατα τὸν ὅλως ἡλιακὸν χαρακτῆρα τῆς ἐορτῆς ταύτης, συμπιπτούσης μετὰ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου. Σημειωτέον δ' ὅτι πολλαχού τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐορτὴ καλεῖται «τ' ἁγ. Γιαννίου τοῦ Διτροπιού», ὑπερ οὐδεμίαν ἀφήνει ἀμφιδο-

(*) Ἐδημοσιεύθη ἐν «Ἑστία» 1876 τ. Α' σ. 414—5.

λίαν περί τῆς ὀρθότητος τῆς γνώμης ταύτης. Ἐκτὸς δὲ τούτου κρατύνουσιν αὐτὴν προσέτι καὶ ἰχνη τῆς λατρείας τοῦ συροφοινικικοῦ θεοῦ Βάαλ ἢ Βήλ (ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν ἥλιον), περισωθέντα παρὰ τοῖς ἀρκτῶσις λαοῖς καὶ συνδεόμενα μετὰ τῆς τελετῆς τῶν πυρῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου· διότι τὴν ἐορτὴν ταύτην ἐν Ἰρλανδίᾳ κάλοῦσι Baaltin καὶ ἐν Σκωτίᾳ Beltin, αἱ δὲ λέξεις αὗται, ὡς καὶ ἡ γερμανικὴ Welt (κόσμος) καὶ τινες ἄλλαι, πιθανῶς παράγονται ἐκ τοῦ Βάαλ. Ἄλλος-διακεκριμένος ἀρχαιολόγος, ὁ Ραούλ-Ροσέτ, κατέδειξεν ἐπίσης τὴν σχέσιν τῶν πυρῶν τῶν ἡλιοστασιῶν πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ ἄσσυριακοῦ ἢ φοινικικοῦ Ἡρακλέους, καὶ ὁ γερμανὸς μυθολόγος Βράουν τὴν τῶν πυρῶν πρὸς τὴν φοινικικὴν θεότητα Μολώχ.

Ἐκ τῆς Βίβλου μαθητόμεν ὅτι πρὸς τιμὴν τοῦ Βάαλ οἱ Χαναναῖοι ἤπτον πυράς, ὥς ἐπήδων (Δευτερονόμ. ΙΗ', 10)· ὡς δ' ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν ἀναφέρεται, ὁ βασιλεὺς Μανασσῆς, ἐθνικᾶ ἀκολουθῶν ἔθιμα, ἦτοι τελῶν ἀναμφιδόλως λατρείαν τῷ Βάαλ, «διήγε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν πυρὶ καὶ ἐκκληδονίζετο καὶ οἰωνίζετο».

Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς φαίνεται εἰς τὸν μέγαν διαδεδομένην αἰ τοιαῦται τελεταί, καὶ διὰ τοῦτο ἀπηγόρευθη, καὶ ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος ἢ ἐν Τραπεζῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκτὸς οἰκουμένης σφύρας τοῦ μ. Χ. Τὰς ἐν ταῖς κοιμητηρίαις ὑπογῶν πρὸ τῶν οἰκείων ἐργασιῶν στήριων ἢ οἰκῶν ἀναπτομένας πυράς, καλεῖται δὲ κανὼν αὐτῆς, «ὥς καὶ ὑπεράλλεσθαι τινες κατὰ τι ἔθος ἀρχαῖον ἐπιχειροῦσιν, ἀπὸ τοῦ παρόντος καταργηθῆναι προστάσσομεν. Ὅστις οὖν τοιοῦτό τι πράξει, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω, εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω». Ὁμοίαν ἀπαγόρευσιν ἐξήνεγκε καὶ ὁ κατὰ τὸν ἑβδομον ἐπίσης αἰῶνα ζήσας ἅγιος Εἰσὶ τῶν καθολικῶν. «Οὐδενὶ ἐξεστὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἢ ἄλλων ἁγίων ἐορτὰς τελεῖν τὰ ἡλιοστάσια διὰ χορῶν καὶ ᾠμάτων ἢ διαβολικῶν».

Ὁ κατὰ τὴν πέμπτην μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδα ζήσας ἐπίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος σημειοῖ εἰς τὸ περὶ Μανασσῆ χωρίον τῆς Βίβλου τὰ ἐξῆς, δεικνύοντα ὅτι ὅμοια καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν του εἰθίζοντο: «Εἶδον γὰρ ἐν τισὶ πόλεσιν ἀπαξ τοῦ ἔτους ἐν ταῖς πλατείαις ἀπτομένας πυράς, καὶ ταύτας τινὰς ὑπεραλλομένους, οὐ μόνον παῖδας, ἀλλὰ καὶ ἄνδρας. Τὰ δὲ γε βρέφη παρὰ τῶν μητέρων παραφερόμενα διὰ τῆς φλογός· ἐδόκει δὲ τοῦτο ἀποτροπιασμὸς εἶναι καὶ κάθαρσις». Οἱ δὲ ὑπομνηματισταὶ τῶν συνοδικῶν κανόνων παρέχουσιν ἡμῖν ἱκανὰς περιέργους λεπτομερείας. Τούτων ὁ Ζωναρᾶς ἀποκαλεῖ τὰς ἐμπροσθεν ἐργαστηρίων καὶ οἰκῶν ἀναπτομένας πυράς καὶ τὰ πηδῆματα αὐτῶν «ἔθνη ἑλληνικά τε καὶ ἐθνικά», ὁ δὲ Βαλσαμὼν ἀνάγει τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους, καὶ ἀναφέρει δεισιδαιμονίαν τινά, συνδεομένην μετὰ τοῦ ἐθίμου τούτου, ἥτις

καὶ παρ' ἡμῖν ἔτι σφύζεται καὶ παρὰ τοῖς χωρικοῖς τῆς Γαλλίας. « Ἐτήδων » ἐπάνω τῶν πυρῶν, λέγει, νομίζοντες διὰ τοῦτο τὰ προτυμχίνοντα ἴσω » αὐτοῖς δυσχερῇ κτκκχίεσθαι καὶ ἑτέροις ἀγχοῖς ἐπιτυγχάνειν ». Τοῦτο ἀναφέρει καὶ ἕτερος ὑπομνηματιστῆς Ματθαῖος ὁ Βλάσταρης. Οἱ Ρωμαῖοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ὁιδίδιου, ἐπήδων τὰς κατὰ τὰ Παρίλια ἀναπτομένας πυράς, κατὰ δὲ τὴν ἐπέτειον ἐορτὴν τῆς κτίσεως τῆς Ῥώμης διηγόν διὰ τῶν πυρῶν κατοικίδια ζῶα, ὅπερ καὶ παρ' ἡμῖν ἔτι διατηρεῖται κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, πρὸς προφύλαξιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν διαφόρων δυστυχημάτων.

Ὁ διάσημος Βυζάντιος φιλόσοφος καὶ θεολόγος καὶ νομοδιδάσκαλος καὶ δαιμονογράφος Μιχαὴλ ὁ Ψελλὸς (ΙΑ' αἰὼν) φέρει πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἐθίμων τούτων ἀλλόκοτόν τινα θεωρίαν, ἣν περιεργείας χάριν ἀναγράφομεν ἐνταῦθα. Κληδὼν εἶναι, λέγει, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δηλοῖ, δαιμόνων πονηρῶν πρόσκλησις. Τελεῖται δέ, ὅτε ἄρχεται ὁ ἥλιος τρεπόμενος πρὸς νότον μειὼν μὲν τὴν ἡμέραν, αὖξων δὲ τὴν νύκτα. Ἐπειδὴ δέ, ὡς οἱ Ἕλληνες δοξάζουσιν, οὐδεὶς τῶν ἐνύλων δαιμόνων τολμᾷ νὰ ὑποστῇ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ὅταν ὁ ἥλιος εἶναι ἰσχυρότερος, νυκτιλοχοῦσιν ἀδυνατοῦντες νὰ ἐπιφαίνωνται τὴν ἡμέραν. ὅταν ὁμοῦς τριπλῇ πρὸς νότον καὶ ὁ περὶ ἡμᾶς ἄλλο καταστῇ τρόπον τινὰ ὑπερῷον, παραχρῆμα ἐμφαίνουσι προσέλαμπα τινὰ καὶ οὕτως εἰπεῖν προκυκινθήματα τῆς κακίας αὐτῶν, καὶ καλούμενοι ὑπακούουσιν εἰς τὴν πρόσκλησιν. Οἱ γοῦντες λοιπὸν περιέγραφον κύκλους καὶ περὶ αὐτοὺς ἀνήπτον πυράς δεσμεύοντες οὕτω τοὺς δαίμονας, ὅπως μὴ πέραν τοῦ κύκλου ἐξέλθωσιν, ἀλλὰ συγκρατῶνται ἐν αὐτῷ, ἐφ' ὅσον θέλει ὁ καλῶν. « Ἀλλ' οἳ γε νῦν τῆς τελετῆς προσεάρχοντες », προστίθῃσιν ὁ Ψελλός, « τὴν μὲν τῆς κλήσεως οὐκ ἴσασιν ἐπωδὴν, μηδὲ εἰδεῖέν ποτε » παρὰ δὲ πολλὰ κύκλω τινὶ περιγράφοντες ἐξάλλονται τῆς φλογός ». Τοιαύτη ἡ πρὸς ἐξήγησιν τῶν πυρῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου θεωρία τοῦ εἰς ὕπατα ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀνελθόντος πολιτικά ὑπουργήματα καὶ σοφωτάτου ἐπικληθέντος Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ.